

zijn en betuigden tot verdere hulp in dezen vredesweg hartelijk bereid te zijn en dat alzoo de onderhandelingen nog niet afgebroken zijn, al is de moeilijkheid groot, die in al het bovengenoemde wordt omschreven.

Wat de Gereformeerden betreft, het is later gebleken, dat de officiële Geref. delegatie ter nationale synode en de Geref. kerkminister Otto Weber in hun aanvragen van den vrede niet door alle Gereformeerden gevolgd worden. In de Geref. landkerk van Hannover heerscht verzet en het is de vraag of de vereischte tweederde meerderheid voor de vredeswet in de Hannoverische Geref. synode (Landeskirchentag) gehaald zal worden.

In het Geref. Wuppertal o.a. heerscht eveneens onzekerheid.

Voorts: ik lees in een publicatie van het presidium van den broederraad, dat een schrijven van de rijkskanselier in antwoord op een informatie uit Oeynhausen ontken, dat mij een „opdracht“ van de rijkskanselier zou zijn gegeven tot pacificatieonderhandelingen in de Duitse Evangelische kerk en dat eveneens de Oekumenische pers- en berichtendienst te Genève het geven van zulk een opdracht ontken. Dit tweemaal is volkomen juist. De rijkskanselier heeft natuurlijk nooit zulk een „opdracht“ gegeven en kan dat ook niet doen en in geen enkel stuk komt iets dergelijks voor. De Oekumenische persdienst te Genève gaf eveneens zulk een opdracht nimmer. Met dezen dienst heb ik schriftelijk vastgesteld de overeenkomst in den aanvang van dit stuk genoemd. Beide zijn door mij aan den broederraad ook precies zoo medegedeeld (schriftelijk vastgelegd).

Ten slotte: ik voor mij heb dankbaar, gedachtig aan het woord dat de vredemakers zalig noemt, het bemiddelingswerk aanvaard en er veel goeds van gehoopt. Het heeft meer moeite gebracht dan ik verwachtte. Maar het kwam mij voor een Christelijke taak te zijn, in welke ik ook mogelijkheden zag voor kerk en belijdenis, mogelijkheden ook voor het opheffen van den inderdaad grooten nood, waarin talloze pastorieën verkeerden. En daarvoor had ik ook wel eenige moeite over. Of er iets van de bemiddeling terecht komen zal? De Zweedsche aartsbisschop heeft voorheen een mislukking daarin geboekt, naar ik vernam. Het is zeer goed mogelijk, dat ook mijn taak ten slotte niet tot het doel voert, al zijn er dan toch eenige belangrijke resultaten ten goede reeds te boeken.

Ook nog dit: Al heb ik vriendelijke brieven van rijksautoriteiten over de bemiddeling ontvangen, het is natuurlijk onjuist, wanneer men schrijft, dat de rijksregering een „opdracht“ gaf, of bemiddelingsbenoeming deed. Het „drukfontenduiveltje“ maakt soms zeer ongelegen van „rijkskerkregering“, „rijksregering“. Maar daartusschen is groot onderscheid.

Of ik mijn standpunt als predikant eener belijdende kerk voldoende in deze bemiddeling ten uiting kon brengen? Ik voor mij kan verklaren, dat ik dat ten volle heb kunnen doen. Te Berlijn is men over mijn standpunt als predikant eener belijdende kerk in een enkele onzekerheid gebleven.

Of het hier om „nationaal-socialisme“, ja of neen? De vraag is mij (schriftelijk) door den broederraad der belijdenisbeweging aldus beantwoord, dat ik toch in het buitenland moge bekend maken, dat zij in geen enkel opzicht als „reactionairen“ tegen het nationaal-socialisme willen beschouwd worden en dienaangaande zij in geen enkel opzicht als „oppositie“ willen beschouwd worden. Deze verklaring komt ook met de waarheid overeen; o.a. bleek dat de ongeveer 4 miljoen tegenstemmers van de 42 miljoen, ik citeer de cijfers ruwweg, bij de stemming op 19 Augustus zoeken zijn in Berlijn, in Hamburg, in Keulen-Aken (oude communistische bolwerken voorwat de twee eerstgenoemde betreft; Keulen-Aken is sterk Rooms-Katholiek; daar zijn vele tegenstemmen uit Rooms-Katholieke kringen gekomen). Het sterk Protestantisch belijdende Westfalen echter, waar de broederraad der belijdenisbeweging zijn steunpunt heeft, stemde overal met „ja“. En zo was het in alle Protestantische streken. Alle partijen verzekerden mij ook zonder eenige reserve, dat vóór of tegen de regering voor hen geen kwestie was; zij noemde het allen „laster“ indien men hun strijd om de belijdenis in de kerk vereenzelvigde met strijd tegen het nationaal-socialisme. Zij verklaarden nationaal-socialisten te zijn. Hun strijd ging tegen „Blut und Boden“, tegen speciale theorieën van de „Duitsche Christenen“ (de heerschende groep in de kerk).

Voor deze week volsta ik hiermee. Er is nog meer materiaal, dat ik verwerken moet; daar hoop ik volgende week aan te beginnen.

K. S.

School of Hoogeschool.

Onlangs schreef ik een enkel woord in terugslag op een opmerking van Dr W. A. van Es. Ik noemde toen even Apeldoorn. Hier volgen de officiële eischen voor de toelating:

- Behoorlijk lezen en schrijven.
- Het maken van een opstel in de Nederlandsche taal zonder grove taal- en stijlfouten.
- Rekenen met gebroken getallen.
- Een kort overzicht der Algemeene en Vaderlandsche geschiedenis.
- Een overzicht der Aardrijkskunde van Nederland en Europa.
- Kennis van het Kort begrip der Christelijke Religie en der Bijbelsche geschiedenis.

Wie hieraan voldoet, heet dadelijk „student“.

Van onduidelijke naamgeving gesproken: dit instituut voert gelijken naam als een ander, dat niemand toelaat zonder de bul eindexamen gymnasium of staatsexamen toelating tot de universiteit en zijn theologischen leergang encyclopaedisch vollediger maakt dan de rijksuniversiteiten doen.

K. S.

„Gereformeerd“. (I.)

Het door mij vóór twee weken in zijn geheel overgenomen artikel van prof. Grosheide noopt

mij, gelijk reeds gezegd is, tot enkele opmerkingen. Verleden week was er geen plaats voor. Dat speelt me toen; maar nu niet meer. Want zooveen kwam het bericht, in de pers, waarop ik al enkele maanden gewacht heb, en op welks inhoud ik niet vooruitloopen wilde, om niet uit particuliere gesprekken naar buiten te dragen, wat nog niet officieel aan de pers was overgeleverd. Ik bedoel het bericht, dat er in het najaar een z.g. „Tweede internationaal congres VAN Gereformeerden“ zal gehouden worden; dat daar enkele sprekers het woord zullen voeren; en dat het nederlandse uitvoerend comité bestaat uit de heeren: prof. mr P. A. Diepenhorst, ds T. Ferwerda, prof. dr F. W. Grosheide, prof. dr Th. L. Haitjema, prof. dr V. Hepp, ds H. Janssen, dr P. J. Kromsigt, prof. mr V. H. Rutgers, dr H. Schokking, prof. dr J. Severijn, ds A. B. te Winkel, en prof. ir C. M. van Wijngaarden. Op dit congres heeft prof. Grosheide reeds gezinspeeld in zijn artikel, bovenbedoeld; hij zag er een paradigma in van het bestaan van „gereformeerden in engeren en in ruimeren zin“, en ik ben dus niet eens buiten de lijn van zijn eigen beloop, als ik in rechtstreeksch verband met wat prof. Grosheide schreef, ook over dit congres mijn meening tegenover de zijne stel.

En ik vind dat noodig. Dit congres wil opgevat worden als een congres van „VAN“ Gereformeerden. De samenkomenden dienen elkaar dus over en weer bij de natie, en bij de naties, als gereformeerd aan. Gereformeerd in engeren, of in ruimeren zin. En wijl een congres VAN gereformeerden slechts door een comité VAN gereformeerden (die trouwens zelf ook congressisten zijn) kan worden saamgeroepen, wordt door al deze Heeren, wederzijds, en vice versa, erkend, dat ze op een of andere wijze, d.w.z. in den engeren of den ruimeren zin, gereformeerden zijn.

Wij staan dus voor het feit, dat behalve een christelijk gereformeerde dominee, ook vier hoogleraren en één curator van de Vrije Universiteit den volke komen zeggen, dat prof. Haitjema te rekenen is tot de gereformeerden.

Hierin stellen zij zich vierkant tegenover de anderen, de velen, ook mijzelf, die den hoogleraar Haitjema niet gereformeerd vinden, ook niet „in ruimeren zin“. Ze vinden hem ongereformeerd, anti-gereformeerd, ondermijner van het gereformeerde denken, een man, die — o ironie — nog verder afstaat van de Dordtsche Leerregels, dan de liberale heeren, die in het jaar der Afscheiding de menschen hebben uit de kerk geworpen, die naar de Dordtsche Leer wilden terugkeeren. De ironie, de smartelijke ironie van het geval is dan, dat dit zich-presenteeren-van-prof. Haitjema-als-gereformeerde-in-ruimeren-zin-met-goedvinden-van-de-boven-genoemde-gereformeerden-in-engeren-zin geschieden zal een paar dagen na de Herdenking van de Afscheiding, en enkele weken daarvoor wordt aangekondigd.

Ik vind er geen doekjes om: als prof. Haitjema gereformeerd is, in welken ruimtegraad men hem voorts plaatsen wil, dan is de binnen enkele dagen van mijn hand verschijnende brochure over „De Dogmatische Beteekenis der Afscheiding“ een dwaasheid; dan is mijn werk aan „De Reformatie“ in zijn diepsten grond onzinnig geweest; dan hebben de Gereformeerde Kerken aan mij sedert mijn optreden in Kampen een soort van Trojaansch paard binnengehaald; want ik heb zoo ongeveer de helft van den Kamper tijd gebruikt om met kracht de studenten te waarschuwen tegen ideeën, die óók prof. Haitjema in ons land heeft ingang willen doen vinden.

Het wordt hier dus kiezen of deelen; en het helpt niet, of men hier om den lieven vrede zwijgt. Men heeft bewust geweten — de historie van den Calvinistenbond heeft luide genoeg gesproken — wat men deed; men is voor publieke en particuliere waarschuwingen niet teruggedeinsd. Het ligt bewust voor rekening van dit uitvoerend comité in zijn geheel, dat b.v. onze studenten worden opgevoed in den m.i. fonsten, den arbeid der gereformeerde wetenschap lamslaanden, de kracht van onze werkers brékenden, een ellendig syncretisme in de hand werkenden waan, dat de denkbeelden van prof. Haitjema op een of andere wijze gereformeerd zouden mogen heeten.

Maar de argumenten van prof. Grosheide dan?

Ik wil daar volgende week nader op ingaan.

K. S.

Is de N.S.B. Christelijk? (XV.)

Nadat nu de filosofische onderbouw van de staatsleer der N. S. B. met christelijke fundeering onverenigbaar, en in christelijken bodem onvoltrekbaar gebleken is, willen wij thans nog in het laatste deel van onze critiek over die staatsleer zelf het een en ander zeggen. We zullen ons daarbij beperken. Ook al omdat in de laatste weken andere onderwerpen me dwongen, de copie zoo kort mogelijk te houden, voorzover de N. S. B. betreft (aan vacatievreugden, zooals ergens ondersteld werd, was dat niet te wijten...)

De staat, — wat is dat voor de Heeren? Hoor het monstrueuse antwoord: „in den staat is de eenheid van zedelijk en redelijk willen“. Hoe dat zoo kan? Wel, wij hoorden reeds, dat er een „algemeene wil“ is, gelijk een „algemeene mensche-lijkheid“. Gevolg van de idee-filosofie, waarbij de

idee zich realiseert in de verschijnselen. Nu is de staat de belichaming van dezen hypothetischen algemeenen wil. Wat dus de Heeren Filosofen (van dit kaliber wel te verstaan) gelieven te proclameeren tot den algemeenen wil, dat wordt nu in den staat belichaamd; dus kan de staat slechts dan zijn taak vervullen, als hij deze Heeren aan zijn hoofd zet, als herders van het Groote Huisgezin.

Het huisgezin, — want de staat heet hier een eenheid van het huisgezin en de maatschappij, „het groote nationale gezin“.

Nu verder. Hoe wordt die staat nu goed? Wel, dat gaat heel makkelijk — op filosofenpapier, tenminste. „In het goede, het ware huwelijk (adres??) wordt niet gesproken van rechten en plichten, maar geschiedt VANZELF het rechte in de sfeer van huiselijke liefde“. Dit om te beginnen. „In het huisgezin geldt de eenheid van de bijzondere belangen (belangen!) der leden met het algemeene gezinsbelang; zelfbeheersching, ware vrijheid, zedelijkheid heerscht in het ware of goede gezin vanzelf“.

Zoo ongeveer gaat het dan ook in de goede maatschappij; en daarna in den goeden staat. „De strijd van allen tegen allen heeft het accent van onzedelijkheid“.

Ja, wel, maar niet de strijd van gehoorzamen tegen ongehoorzamen, van wel tegen zonde, van reformatie tegen revolutie. En dat goede huisgezin — waarin 't vanzelf goed gaat — is wel een mooi ding, om verder over te fantaseeren, maar de staat heeft nu eenmaal te maken met kwade. En met kwade burgers ook. En met nog heel veel meer. Bovendien: — afgedacht daarvan: het is niet waar, dat ergens „vanzelf“, „zonder spreken van rechten of plichten“ de zaak in orde komt. Er is ook nog een zekere bijbel, en een zekere bergrede, zou men den heeren willen in herinnering brengen. Het goede komt nergens tot stand, zonder het opzettelijk spreken over rechten en plichten, het indenken daarvan. Wat „vanzelf“ groeit, dat wordt onkruid.

Reeds hieruit blijkt, dat in de staatsleer overgedragen wordt heel de Gods Woord en wel verkrachtende ondergronds-ideeën, waarover wij zoo vaak gesproken hebben. Bij den ingang van de staatsleer staat een humanisme, dat voor de wet geen plaats heeft, en zich stellen wil op de basis van — zichzelf. Het kenmerk van alle humanisme.

K. S.

Het eeuwfeest der Afscheiding.

VIII.

In den tijd dan van zijn schorsing onthield De Cock zich streng van alle ambtelijk werk. Tevergeefs vroeg de kerkeraad aan de bevoegde autoriteiten verschoond te blijven van de waarneming der beurtten door predikanten uit den ring. De kerkeraad beschikte zelf gaarne over den kansel. Hoe zwaar moet het De Cock zijn gevallen des Zondags niet te mogen prediken! Dat begon direct met de Kerstdagen en den daarop volgende Zondag en feestdagen. De classis had niet zonder sluw opzet zulk een groote haast gemaakt; zij wilde treffen, en ze mocht de wrang proevende voldoening smaken, van raak te hebben geslagen. Heeft De Cock gedurende de „vernieuwing“ van het inwendige van de kerk de Zondagen benut door in meer dan een der omliggende plaatsen, als te Niezijl en te Lagemeeden, zijn zooveel besproken en zoo lasterlijk beschreven predikbeurtten te houden, nu moest hij zich stichten door met vele anderen bij de wed. Kusters luisterende neder te zitten onder de oefening van eenvoudigen. Deswege zal hij in de week der Afscheiding valsche-lijk worden beschuldigd en onrechtvaardig veroordeeld. Was hij de kerk uitgedreven, men zal niet rusten voor hij uit de maatschappij zal zijn gebannen, gelijk men spottlieders zingen zal als hij wordt uitgedragen uit de poorten der stad Groningen naar zijn laatste rustplaats.

Hoe zwaar hem deze gedwongen rusttijd ook moet zijn gevallen, hij doodde den tijd niet in mokkend slilzitten, doch hij werkte nu met verdubbelde kracht voor de pers. De dagbladpers trok één lijn met de machthebbers in den Staat en in de Kerk. Zij heeft zich evenzeer tegen De Cock gesteld, als zij zich schandelijk bloot heeft gegeven tegenover Da Costa en diens vrienden. De Cock zal dan zijn eigen weg vinden. Ook toen hebben onderscheiden drukkers den moed gehad zich te geven voor „het verdrukte volk“, gelijk bij elke reformatie de pers bijzondere diensten aan haar heeft bewezen. Nu evenwel waren deze drukkers menschen die behoorden bij de „luyden“ waaronder de beweging dier dagen den meesten ingang had gevonden. „Oranje Ties“, de uitgever te Veendam, die een paar jaar tevoren in 1829 op zeer bescheiden voet was aangevangen met de uitgave van de Veendammer Courant, was de man bij wien het overgroot aantal van De Cocks meestal kleine vlugschriftjes uitkwamen, en naast hem waagden Bolt en Schildkamp te Groningen zich

voor de actie. In dezen tijd dan opgestelde H. N. d. l. a. n. c. Provinciale C. 18 Febr. '34.

Een stroom van het land en ze binnen te UL vloog door allen zonder dit kwam tre groote instem dediging L van Christus. van deze br die in onz van den gee herstel. Opn van dezen di en aanmoedi zullen medeg ook niet verz strijders. Eel oordeel toch of zij de voe Het goud he

Een onder- tiemer relati corresponder Mei een bez worden beanz ze dan een v Jonathan, we wen op de - afgevaardigde van Nederland gende dagen- later synode door velen l laakte Hend. Genders, in Altana, die is zal ontmoete dan een Ds praesides em die zich z procedure l ijkste synod Kerk oordees ver! Niet in l bejegening, maar ze w weest, niet v gedaan wat houden. In dat ze een t dat ze wel c en dat des aan de syno de bewezen De Cock be houden en r hen door he onzetting ui licht dat he eenmaal in steld, daarn lruite wijze i secretaris b dure openba

De Cock, g reden hij zij wegende dat kon worden, het vonnis o beriep zich stuur berich nader onderz gocht, en l Gaarne vers Weer talme de haast ger maand kon l doelde com commissie h gerd. In eer- ersten Apr bekrachtigd, het gaan in noemden he burgerlijke a henzelf gep- kelijk moest schorsing v twee jaren; De grond w de Verdedig heid was v weer in zij zal wijzen, dat hij het p voor de ger- belijders.

Reeds bin voor eene c vijfden Mei der 1-aa, es